

О. Є. Денисов,

докторант, Університет економіки та права «КРОК», м. Київ

ПАРАМЕТРИ ТА ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

O. E. Denysov,

doctoral, "KROK" University, Kiev

PARAMETERS AND INDICATORS FOR ASSESSING ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

Дана стаття покликана дослідити існуючі підходи для здійснення оцінки рівня економічної безпеки держави. В статті особлива увага приділяється питанню порогового рівня економічної безпеки як вираженням кількісно-якісної характеристики стану економічної безпеки. Автором підкреслюється важливість розуміння суб'єктивної позиції кожного дослідника, а також пріоритетність визначених інтересів, загроз, показників та їх порогових рівнів в процесі визначення критеріїв економічної безпеки держави.

This article aims to examine existing approaches to assess the level of economic security. The article focuses on the issue of economic security threshold as an expression of quantitative and qualitative characteristics of economic security. The author emphasizes the importance of understanding the subjective position of each researcher and priorities defined interests, threats, indicators and their thresholds in scope of criteria of economic security.

Ключові слова: економічна безпека, національна безпека, держава, показники безпеки, параметри безпеки.

Keywords: economic security, national security, state, security indices, security parameters.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Різноманіття поглядів, а також відсутність єдиного підходу до визначення даних при аналізі параметрів та показників економічної безпеки свідчить про невисоку ефективність методів оцінки економічної безпеки держави. Відповідно, постає актуальне питання про необхідність розробки обґрунтованого системного підходу до вирішення проблеми забезпечення ефективності оцінки економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання щодо ефективності оцінки рівня економічної безпеки держави було і залишається об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких такі як В.Алькема, В. Терехов, В. Грушко, О. Захаров, В. Мунтіян, В. Мартиненко, У. Пірсонс, У. Мітчелл, В. Шлемко, І. Бінько, О. Сасенко, В. Геєць, Д. Стінгер, Р. Кляйн та ін.

Цілі статті. Метою даної статті є дослідження існуючих підходів щодо здійснення оцінки рівня економічної безпеки держави та вироблення нового підходу для її подальшого дослідження.

Вклад основного матеріалу. Використовуючи об'єктивну систему критеріїв, параметрів, індикаторів та порогових рівнів, дає можливість належним чином окреслити величину реальних та потенційних загроз [14].

Враховуючи сучасні умови існування ринкових відносин, питання щодо коректної оцінки рівня економічної безпеки держави є надзвичайно актуальними. Належна і своєчасна оцінка стану економіки, що має на меті насамперед забезпечення її стабільного функціонування та запобігання виникнення кризових явищ, вимагає системних навичок діагностування рівня економічної безпеки, зокрема її реальних та потенційних загроз, а також діючих механізмів, що здатні подолати ці негативні явища на різних етапах.

Об'єктивне та своєчасне визначення рівня економічної безпеки є одним з головних завдань, що стоять перед державою в сучасному світі. Нерідко у різних джерелах поширюється інформація щодо кризового стану економіки держави, або її окремих складових. Проте, такі джерела не наводять жодних аналітичних обґрунтувань, що могли б підтвердити таку інформацію.

Саме тому, процес оцінки реального рівня безпеки економічного розвитку є одним з ключових етапів на шляху забезпечення належного рівня економічної безпеки як на макро- так і на мікроекономічному рівні.

Наразі, наука налічує безліч різноманітних підходів щодо оцінки рівня національної безпеки. Так, наприклад, існує позиція, що ефективність державних рішень з питань національної безпеки прямо залежить від наявного багатомірного кількісного аналізу процесів у системі "національні економічні інтереси – загрози". Це дає можливість своєчасно та без великих небажаних витрат вживати відповідні заходи на різних стадіях загострення ситуації разом із уникненням кризового стану в будь-якій сфері життєдіяльності об'єкту безпеки.

Існують різні методики визначення рівня національної економічної безпеки як ключової складової національної безпеки України. Оцінка переваг чи недоліків застосовуваного методу може здійснюватися з огляду на певні чинники, що здійснюють вплив на достовірність отримання результатів.

Автор пропонує наступні методи для здійснення оцінки рівня економічної безпеки держави:

Перший метод – індикативний. Цей метод передбачає розрахунок найважливіших макроекономічних показників та їхнє порівняння з визначеними пороговими рівнями;

Другий – метод динамічного аналізу, що передбачає здійснення оцінки темпів економічного зростання основних макроекономічних показників країни, враховуючи динаміку їхньої зміни;

Метод експертної оцінки, що використовується в процесі опису кількісних та якісних характеристик досліджуваних процесів;

Метод комплексного аналізу показників економічної безпеки з окресленням потенційних загроз економічній безпеці в Україні для інтегральної оцінки рівня її економічної безпеки;

Також, в цьому процесі варто використовувати метод сценарного аналізу; метод оптимізації; метод теорії гри; метод розпізнавання образів; методи теорії латентних систем; методи багатомірного статистичного аналізу.

Для забезпечення належного рівня теоретико-практичної стійкості подальшого дослідження, необхідно визначити самі поняття «критерій» та «показник» економічної безпеки.

Поняття „критерій економічної безпеки” використовується в процесі здійснення оцінки існуючого рівня безпеки. Під чим поняттям зазвичай розуміють „оцінку певного стану економіки з точки зору найважливіших процесів, що відображають суть економічної безпеки” [4, с. 36], „дотримання відтворювальних пропорцій, розвиненість механічної складової економічного відтворення, наявність умов для здійснення рівноцінного обміну в економічній системі” [3], „здатність...економіки зберігати... критичний рівень суспільного відтворення в умовах пограничного зменшення (а в крайньому випадку, - навіть припинення) поставок ресурсів... або кризових ситуацій...” [2, с. 14].

Наведені тлумачення свідчать про існування надзвичайної різності підходів, які здебільшого є занадто теоретизованими, та абстрагованими від точного кількісно-якісного аналізу рівня економічної безпеки. До того ж, надзвичайно складно розмежувати категорію „показники безпеки” від категорії «рівні безпеки» [13].

Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [9] визначає «індикатори економічної безпеки» як «реальні статистичні показники рівня розвитку економіки, що найбільш повно охарактеризують явища і тенденції в економічній сфері», а «критерії економічної безпеки» – як «реальні статистичні показники, що дають змогу здійснити оцінку стану економіки країни з погляду забезпечення її сталого розвитку». Варто зауважити, що попри існування визначення, саме поняття в документі не використовується.

Поняття «критерій економічної безпеки» В.І. Мунтян визначив як «оцінку стану економіки з погляду на процеси, які відображають сутність самої економічної безпеки» [10, с.36].

Критерії економічної безпеки впливають на здійснення вибору показників економічної безпеки об’єкту дослідження, що ілюструватимуть рівень її кількісних та якісних параметрів в системі макро статистики [15].

Кількісні критерії визначають антропометрику економічної системи. Вихід за межі якої призводить до стану економіки, який можна охарактеризувати як небезпечний, тобто такий, що загрожує національному суверенітету держави та її національним інтересам.

Якісні критерії оцінюють стан національної економіки в контексті ключових процесів, що свідчать про рівень економічної безпеки [7].

Індикаторами економічної безпеки є найважливіші показники, що визначаються критеріями економічної безпеки.

«Показник економічної безпеки – кількісна характеристика здатності суб’єкта економічної безпеки зберігати певний стан та витримувати вплив факторів небезпеки» [1, с.19]. Отже, критерії економічної безпеки визначають якісну позицію, що, в свою чергу, формує стратегію стримування та протидії небезпеці. При цьому, показники визначають кількісну характеристику описаного явища.

Крім цього, варто звернути увагу на такі поняття як «фактичний показник» та «граничний показник», оскільки для економічної безпеки надзвичайно важливими є їх порогові рівні.

«Пороговий рівень є певним числовим вираженням кількісно-якісної характеристики стану економічної безпеки суб’єкту, що характеризує їх гранично допустимі значення. В свою чергу, недотримання вказаних значень шкодить процесу нормального розвитку різних елементів відтворення та, як наслідок, призводить до закріплення руйнівних тенденцій в економіці». «Фактичні показники – числове вираження кількісно-якісних характеристик фактичного стану економічної безпеки держави. При цьому, стан «безпеки» досягається за умови дотримання меж порогових рівнів всім спектром фактичних показників» [11, с.16]

При визначення критеріїв безпеки слід враховувати суб’єктивну позицією дослідника, пріоритетність визначених інтересів, загроз, показників та їх порогових рівнів. Цей процес відбувається, коли здійснено попереднє визначення відносно об’єктивного переліку загроз.

Процес визначення критеріїв полягає у здійсненні ранжування різних позицій переліку за їх важливістю та абстрагування від найменш визначальних елементів, оскільки врахувати абсолютно всі фактори в процесі аналізу не є можливим.

Математичне вираження цього процесу здійснюється шляхом надання кожному показнику безпеки певної питомої ваги, що буде застосовуватись в процесі здійснення підрахунку агрегованих індексів безпеки. Слід завжди пам’ятати, що при визначенні критеріїв, як правило, використовується суб’єктивний експертний метод формалізації оцінок безпеки.

Використання суб’єктивних підходів в процесі здійснення об’єктивної оцінки покликане забезпечити більш адекватне відображення властивостей і ознак об’єкта, що підлягає оцінці.

Особливе значення суб’єктивні методи грають в умовах нестабільної економіки, в умовах, коли коли ступінь невизначеності в результаті різних соціально-економічних явищ стає дедалі важливішим.

Експертні методи використовуються зазвичай для здійснення аналізу об’єктів, оцінка яких не підлягає односторонній інтерпретації, заснованій на принципах математичної формалізації.

Відсутність повної та достовірної інформації про об’єкт дослідження також сприяють залученню експертної думки [13].

Процес побудови системи показників економічної безпеки досліджувався багатьма вітчизняними та іноземними науковцями.

Барометр економічної кон’юнктури, розроблений у 1916 р. У. Пірсоном (США), був одним з перших проєктів по цій тематичі. Ці погляди розвивав і У. Мітчелл. Сучасна система економічних показників, на якій ґрунтуються визначення барометра економічної кон’юнктури, широко використовується Національним бюро економічних досліджень США. Для побудови барометра економічної діяльності з індикаторів, що характеризують господарську діяльність всіх складових економічної системи обираються лише ті, яким притаманні циклічні коливання. Кожний з таких показників виключає довгостроковий тренд та сезонні коливання. Наступний крок - визначення точки циклічних максимумів та мінімумів, при цьому ряди групуються за подібністю циклічної поведінки.

Інструмент широко використовується для аналізу й прогнозування економічної кон’юнктури США. Крім цього варто окрема зосередитись на класифікації факторів економічної безпеки, що була запропонована американськими вченими Дж. Торре та Д. Некаром. Вони були першими науковцями, які зробили спробу виявити політико-економічні фактори економічної безпеки та за їх допомогою дати обґрунтування фактору взаємозалежності політики та економіки. Дж. Торре та Д. Некаром розділяють фактори економічної безпеки на економічні й політичні, які, в свою чергу, класифікуються на внутрішні та зовнішні. Внутрішні економічні фактори вказують на найслабкіші місця та відображують рівень економічного розвитку країни (напр. чисельність і вікова структура населення; ВВП; розподіл чистого доходу; економічна диверсифікованість бізнесу; рівень продуктивності праці; рівень безробіття; міграція населення; рівень втечі капіталу; тощо). Зовнішні економічні фактори визначають ступінь впливу зовнішніх обмежень на внутрішню економічну політику та включають в себе поточний платіжний баланс; цінову еластичність експорту/імпорту; обсяг зовнішнього боргу; валютний курс та ін. [7].

Політичні фактори характеризуються племінною та класовою гетерогенністю; культурними та моральними цінностями; гнучкістю урядових інститутів; діяльністю опозиції; рівнем дотримання прав людини; існуючими конфліктами торговельного або дипломатичного характеру.

Варто зауважити, що визначення критеріїв оцінки глобалізаційних факторів безпеки в Україні поки що не здійснено. Наразі визначено тільки загальну економічну складову національної безпеки [11].

Вітчизняні нормативно-правові акти не містять індикаторів інших напрямів безпеки – військової, політичної, соціокультурної, інформаційної тощо [13].

Вітчизняна наукова думка також приділяла увагу питанню визначення показників економічної безпеки. Так, науковці [15] В.Т. Шлемко та І.Ф. Бінько окремо виділяють ті, що на їх думку найповніше відображають реальний рівень економічного розвитку держави та чітко окреслюють процес перебігу трансформаційних процесів в конкретний момент часу.

Позитивним моментом в зазначеній позиції є той факт, що наведені показники є тими базовими індикаторами, що відображають ключові засади економічного розвитку.

О.С. Саснко, навпаки, вважає, що окремі показники такі як, наприклад, енергетична залежність, вимагають здійснення переоцінки доцільності їх включення до загальної системи показників економічної безпеки [12].

Методика визначення рівня інтегрального показника економічної безпеки детально розписана в Концепції економічної безпеки України, яка була розроблена фахівцями Інституту економічного прогнозування під керівництвом В.М. Гесця. Відповідно до положень Концепції, інтегральний показник складається з 14 груп різних індикаторів, які включають в себе, зокрема: фінансовий стан суб’єктів господарювання; збалансованість макроекономічних пропорцій; грошово-кредитну систему; технічний та структурний рівень виробництва; виробничу інфраструктуру та ін.

Структуру та рівень виробництва характеризують такі індикатори, як ВВП, питома вага переробних галузей економіки у валовому випуску товарів та послуг, структура використання виробничих потужностей, рівень монополізації економіки [6, с. 53].

Спочатку, рівень кожної групи показників умовно приймався за 100. Потім його адаптували відповідно до динамічних показників економіки та суспільних процесів.

Після впровадження методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки рівня економічної безпеки України, методика була взята за основу при впровадженні цілого ряду профільних міністерських методик [7].

В рамках оцінки, вчені запропонували наступні групи показників:

Група інвестиційної та інноваційної безпеки. Вона передбачає співставлення загального обсягу реальних інвестицій з ВВП, а також обсяг фінансування НТР за рахунок усіх джерел до ВВП;

Група фінансової безпеки, що використовує показники рівня інфляції, обсягу зовнішньої та внутрішньої заборгованості держави, дефіцит бюджету, рівень монетизації економіки, вартість банківських кредитів, резерви НБУ та ін;

Група енергетичної безпеки – рівень забезпечення потреби в основних видах первинних паливно-енергетичних ресурсів, енергоефективність економіки, раціоналізація структури балансу енергоспоживання;

Група зовнішньоторговельної безпеки – коефіцієнт покриття імпорту експортом, відношення експорту до ВВП, відношення імпорту до ВВП;

Група соціальної безпеки – індекс людського розвитку, рівень безробіття, рівень доходів на одну особу, індекс реальної заробітної плати;

Група демографічної безпеки – коефіцієнт депопуляції, коефіцієнти народжуваності та смертності [8, с.14–42].

«Методика розрахунку рівня економічної безпеки України» наводить визначення зовнішньоекономічної безпеки як стану відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, спрямована на забезпечення мінімізації збитків держави від дії негативних чинників.

Ще в 1963 р. Д. Стінгер ввів комбінований якісний показник національних можливостей, розроблений у межах наукового проекту, спрямованого на розробку нових кількісних критеріїв зовнішньоекономічних чинників та створення сприятливих умов розвитку економіки завдяки її активній активному залучення до процесу світового поділу праці.

Показник включав певні параметри, що дають можливість здійснювати прогнозування рівня національних можливості на різнострокові перспективи.

Так, наприклад, параметри короткострокової перспективи відображалися військовою потужністю; середньострокова, в свою чергу, визначалася рівнем виробничої діяльності, а довгострокова – демографічними факторами.

Вільгельм Фукс займаючи посаду професора фізики Берлінського технічного університету у 1965 році запровадив так званий «різноманітний коефіцієнт». Цей коефіцієнт давав змогу виводити якісний показник спираючись на наступні змінні – чисельність населення, продукція енергії та продукція сталі. Всі вони відображають кількісні показники і не передбачають облік якісних показників [8].

Пізніше, в 70-х рр. XX ст. Р. Кляйн ввів в обіг рівняння, що фактично стало першою спробою здійснити обчислення комплексної стійкості держави. Показники населення, економічних можливостей, а також військової потужності впливають на стійкість держави. Цей підхід дістав розвитку в дослідженнях Е.Телліса та науковців, що працювали у корпорації RAND.

Пізніше, японська наукова школа взяла за основу рівняння Рея Клайна та внесла корективи з урахуванням особливостей свого бачення. Так, зокрема, коефіцієнт кількості населення та розміру території, був розширений рівнем володіння природними ресурсами. Економічні можливості, в свою чергу, включали ВНП (з указуванням показників його щорічного зростання), а також рівень промислового виробництва, розвиток сільського господарства та бізнесу. Крім цього, рівняння було доповнено можливостями по внутрішній та зовнішньополітичній діяльності.

Слід зауважити, що підхід, запропонований японськими вченими піддавався різкій критиці з боку наукового співтовариства.

Взагалі, до основних недоліків статичних методик слід віднести складність процесу збору статистичних даних, які здатні забезпечити реальну оцінку якості показників економічної безпеки. Крім цього такі показники, як володіння запасами природних ресурсів і географічне розташування країни, мають вагові коефіцієнти що в 1,5 рази нижче дипломатичних і в чотири рази нижче економічних можливостей, оскільки такі оцінки завжди мають суб'єктивний характер [13].

За результатами аналізу вітчизняної наукової думки, можна зробити висновок, що система показників економічної безпеки держави містить:

– макроекономічні показники, які свідчать про основні тенденції розвитку національного господарства (ВВП; витрати на оборону; обсяг зовнішнього та внутрішнього боргу та ін.);

– приватні соціально-економічні показники (обсяг інвестицій в основний капітал і витрат на науку в обсязі ВВП; частка машинобудування, металообробки та інноваційної продукції в загальному обсязі промислового виробництва; рівень безробіття; децильний коефіцієнт диференціації та ін.);

– показники функціонального і галузевого рівня, які дають змогу оцінити окремі складові економічної безпеки держави (рівень монетизації; рівень інфляції; обсяг золотовалютних резервів та ін.)

У 2007 році Міністр економіки України підписав наказ, яким було затверджено «Методику розрахунку рівня економічної безпеки України». Дана методика покликана визначити рівень економічної безпеки держави як ключової складової національної безпеки. Нею визначений визначає перелік найважливіших показників, що характеризують стану національної економічної безпеки на момент часу, їхні оптимальні, порогові та граничні рівні, а також методичні рекомендації щодо розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки» [11].

Зазначена методика передбачає виконання нижченаведених етапів розробки інтегрального показника (рис.1).

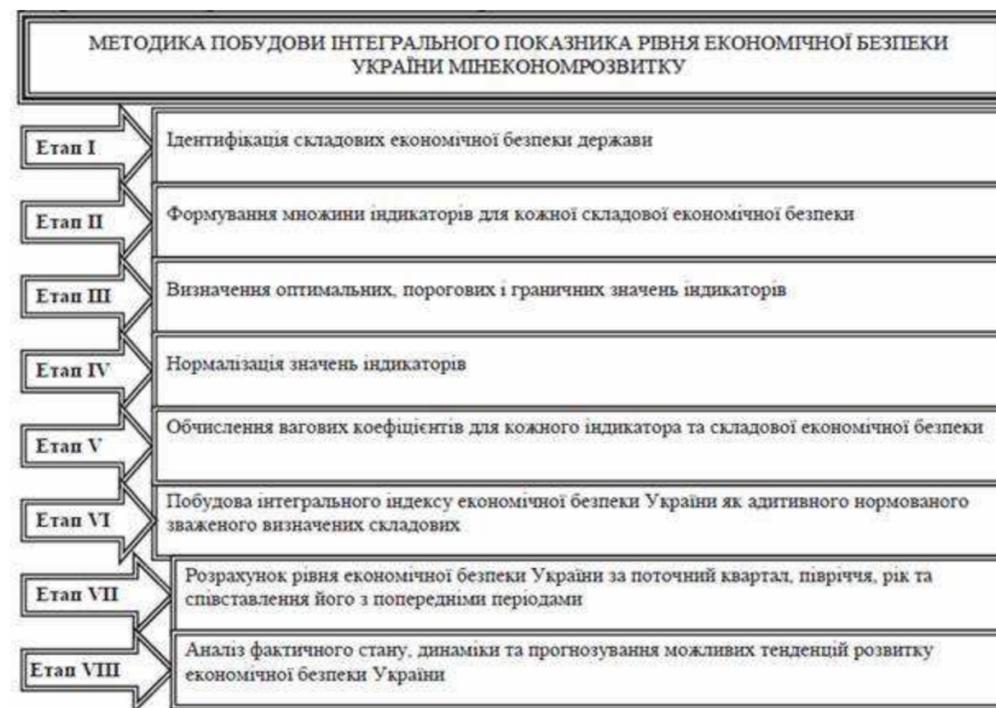

Рис. 1. Основні етапи методики побудови інтегрального показника рівня економічної безпеки України

Джерело: [7]

Вона ґрунтується на визначенні функціональної залежності і має відповідне математико-логічне та методологічне забезпечення.

Зручність розрахунку в цій методиці забезпечують визначені показники стану економічної безпеки, кожен з яких має свою граничну позицію. Відхилення фактичного значення від порогового свідчить про відхилення рівня економічної безпеки у відповідний бік.

Методика не містить даних щодо найбільш оптимального рівня економічної безпеки держави, проте, враховуючи рекомендований діапазон можливих значень кожного показника, який рекомендовано розділити на п'ять інтервалів [10], можна стверджувати, що і сам рівень економічної безпеки рекомендується визначати за цими рівнями [13].

Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29 жовтня 2013 року затвердив «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [9]. Спираючись на затверджені рекомендації, був проведений відповідний розрахунок рівня економічної безпеки України за 2000–2012 рр.

Ключовою особливістю нової методики стало коригування назви та кількості складових економічної безпеки держави, а також суттєва модернізація складу показників (їх кількість збільшилась з 117 до 126). Крім цього було відредаговано складові економічної безпеки держави та відповідних субіндексів. Також, нова редакція запровадила 78 нових одиничних показників замість 64 [7].

Різноманіття поглядів, а також відсутність єдиного підходу до визначення даних при аналізі параметрів та показників економічної безпеки свідчить про невисоку ефективність методів оцінки економічної безпеки держави. Відповідно, постає актуальне питання про необхідність розробки обґрунтованого системного підходу до вирішення проблеми забезпечення ефективності оцінки економічної безпеки.

Висновки. Критерії економічної безпеки визначають якісну позицію, що, в свою чергу, формує стратегію стримання та протидії небезпеці.

Використання об'єктивної системи критеріїв, параметрів, індикаторів та порогових рівнів, дає можливість належним чином окреслити величину реальних та потенційних загроз.

Пороговий рівень є певним числовим вираженням кількісно-якісної характеристики стану економічної безпеки суб'єкту, що характеризує їх гранично допустимі значення. В свою чергу, недотримання вказаних значень шкодить процесу нормального розвитку різних елементів відтворення та, як наслідок, призводить до закріплення руйнівних тенденцій в економіці.

Список використаної літератури

1. Бандурка О. М. Основи економічної безпеки / О. М. Бандурка, В. С. Духов, К. Я. Петрова, М. Черняков. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
2. Губський Б. В. Економічна безпека: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення : Монографія / Б. В. Губський. – К. : Укрархбудінформ, 2001. – 122 с.
3. Єрмошенко, М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення [Текст] / М. М. Єрмошенко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.
4. Зянько, В. Глобалізація та інноваційний процес: їхній взаємовплив [Текст] / В. Зянько // Економіка України. – 2006. - №2. – С.84-89.
5. Коковський Л. Критерії і показники географічного виміру економічної безпеки / Любомир Коковський. // Економічна та соціальна географія. – 2006. – №1. – С. 67–74.
6. Концепція економічної безпеки України (Ін-т економічного прогнозування, кер. проекту Геєць В. М.) – К. : Логос, 1999. – 56 с.
7. Мартиненко В. В. Теоретико-методичні засади оцінки економічної безпеки національної економіки / В. В. Мартиненко. // Економічний простір. – 2015. – №93. – С. 131–140.
8. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України (за ред. акад. НАН України Пирожкова С.І.) – К.: НІПМБ, 2003. – 46 с.
9. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] // Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ME131588.html.
10. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. — К.: Лібра, 1999. — 462 с.
11. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економіки України № 60, 02.03.2007 р. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ME07222.html
12. Саснко О. С. Методологія оцінки економічної безпеки України: системний підхід / О. С. Саєнко. // Науковий вісник ОДЕУ. Всеукраїнська асоціація молодих вчених. – 2009. – №15. – С. 19–28.
13. Терехов Є. Економічна безпека держави та можливості її вимірювання / Євген Терехов. // Економічний аналіз. – 2012. – №11. – С. 160–165.
14. Третяк В. В. Економічна безпека: сутність та умови формування / В. В. Третяк, Т. М. Гордієнко. // Економіка та держава. – 2010. – №1. – С. 6–8.
15. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: Монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Білько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.

References

1. Bandurka, O. M. Dukhov, V. Ye. Petrova, K. Ya. Cherniakov, M. (2003), *Osnovy ekonomichnoi bezpeky* [Economic security basics], Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu vnutrishnikh sprav, Kharkiv, Ukraine.
2. Hubs'kyj, B. V. (2001), *Ekonomichna bezpeka: metodolohiia vymiru, stan i stratehiia zabezpechennia* [Economic security: measurement methodology, status and strategy], Ukrarkhbudinform, Kiev, Ukraine.
3. Yermoshenko, M. M. (2001), *Finansova bezpeka derzhavy: natsional'ni interesy, real'ni zahrozy, stratehiia zabezpechennia* [The financial security of the state, national interests, the real threats, strategy], KNTEU, Kiev, Ukraine.
4. Zian'ko, V. (2006), “Globalization and innovation process: their interplay”, *Ekonomika Ukrainy*, no. 2, pp.84-89.
5. Kokovs'kyj, L. (2006), “Geographical criteria and indicators measuring economic security”, *Ekonomichna ta sotsial'na heohrafiia*, no. 1, pp. 67–74.
6. *Kontseptsii ekonomichnoi bezpeky Ukrainy (In-t ekonomichnoho prohnozuvannia, ker. proektu Heiets' V. M.)* [The concept of economic security of Ukraine (Institute of Economic Forecasting, Project Manager Heyets V. M.)] (1999), Lohos, Kiev, Ukraine.
7. Martynenko V. V. (2015), “Theoretical and methodological basis for assessing the economic security of the national economy”, *Ekonomichnyj prostir*, no. 93, pp. 131–140.
8. *Metodychni rekomendatsii schodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy (za red. akad. NAN Ukrainy Pyrozhkova S.I.)* [Guidelines on the assessment of the level of economic security of Ukraine (edited by Academician of National Academy of Sciences of Ukraine Pyrozhkov S. I.)] (2003), NIPMB, Kiev, Ukraine.
9. Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy № 1277 vid 29.10.2013 r. (2013), “Guidelines for calculation of economic security of Ukraine”, available at: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ME131588.html (Accessed 3 August 2016).
10. Muntiiian, V.I. (1999), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic security of Ukraine], Lybra, Kiev, Ukraine.
11. Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy № 60, 02.03.2007 r. (2007), “On approval of the methodology for determining the level of economic security of Ukraine”, available at: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ME07222.html (Accessed 3 August 2016).
12. Saienko O. S. (2012), “The methodology of assessing the economic security of Ukraine: systematic approach”, *Naukovyy visnyk ODEU. Vseukrains'ka asotsiatsiia molodykh vchenykh*, no. 15, pp. 19–28.
13. Terekhov Ye. (2012), “The economic security of the state and its measurement capabilities”, *Ekonomichnyj analiz*, no. 11, pp. 160–165.
14. Tretiak, V.V. (2010), “Economic security: the nature and forming conditions”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, – pp.6-8.
15. Shlemko V. T. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist' i napriamky zabezpechennia: Monohrafiia* [The economic security of Ukraine: the nature and ways of implementation: Monograph], NISD, Kiev, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2016 р